

AZƏRBAYCAN ƏHALİSİNİN YIĞIM POTENSİALININ İNVESTİSİYALARA ÇEVRİLMƏSİ: ÇAĞIRIŞLAR VƏ STRATEJİ YANAŞMALAR

DOI: 10.71447/2413-7235-2026-1-84

Bəhrüz N. Niftiyev

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Magistr

E-mail: bahruzniftiyev1@gmail.com

ORCID: 0009-0005-4308-785X

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycan əhalisinin yığım potensialının investisiyalara çevrilməsi prosesinin nəzəri və praktik aspektləri kompleks şəkildə təhlil olunur. Tədqiqatın əsas məqsədi yığım davranışını formalaşdıran iqtisadi, institusional və psixoloji determinantları müəyyənləşdirmək və bu yığımların investisiya axınlarına çevrilməsində mövcud maneələri sistemli şəkildə izah etməkdir. Bu məqsədlə yığım–investisiya əlaqəsinin nəzəri əsasları ümumiləşdirilmiş, mövcud maliyyə infrastrukturunu və bazar mexanizmləri qiymətləndirilmiş, həmçinin davranış iqtisadiyyatı çərçivəsində fərdi qərarvermə xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir.

Araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, aşağı real faiz dərəcələri, uzunmüddətli maliyyə alətlərinin məhdudluğu, kapital bazarının yetərinə inkişaf etməməsi, maliyyə sektoruna etimadın zəifliyi və maliyyə savadlılığının aşağı səviyyəsi yığımın effektiv şəkildə investisiyaya yönəldilməsini əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırır. Bununla yanaşı, qeyri-müəyyənlik şəraitində riskdən yayınma meyilləri və likvid aktivlərə üstünlük verilməsi də yığımın passiv formada saxlanmasına səbəb olur.

Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, yığım–investisiya əlaqəsi yalnız makroiqtisadi çərçivədə deyil, həm də davranış iqtisadiyyatı və institusional etimad aspektlərində kompleks şəkildə təhlil olunur. Bu yanaşma yığım resurslarının iqtisadi dövrüyyəyə niyə tam cəlb olunmadığını daha dərinləndirən izah etməyə imkan verir və mövcud nəzəriyyələrin milli kontekstdə tətbiqinə yeni baxış təqdim edir. Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti kapital bazarlarının dərinləşdirilməsi, maliyyə vasitəçiliyinin gücləndirilməsi, rəqəmsal investisiya platformalarının genişləndirilməsi, alternativ investisiya alətlərinin inkişafı və maliyyə savadlılığının artırılması istiqamətində praktiki tövsiyələrin irəli sürülməsi ilə ifadə olunur. Nəticə etibarilə, əhalinin yığım potensialının investisiyalara effektiv transformasiyası ölkədə davamlı iqtisadi artımın təmin olunması, maliyyə sisteminin dayanıqlığının artırılması və qeyri-neft sektorunun inkişafının sürətləndirilməsi üçün mühüm şərt kimi qiymətləndirilir.

Açar sözlər: *Azərbaycan, iqtisadi artım, yığım potensialı, kapital bazarı, yığım davranışı, investisiya.*

ПРЕОБРАЗОВАНИЕ СБЕРЕГАТЕЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА НАСЕЛЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА В ИНВЕСТИЦИИ: ВЫЗОВЫ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

Бахруз Н. Нифтиев

Азербайджанский Государственный Экономический Университет, Магистрант

3-почта: bahruzniftiyev1@gmail.com

ORCID: 0009-0005-4308-785X

Резюме

В данной статье комплексно анализируются теоретические и практические аспекты преобразования сберегательного потенциала населения Азербайджана в инвестиции. Основной целью исследования является выявление экономических, институциональных и психологических детерминантов, формирующих сберегательное поведение, а также системное объяснение существующих барьеров в процессе трансформации сбережений в инвестиционные потоки. В этих целях обобщены теоретические основы взаимосвязи «сбережения–инвестиции», проведена оценка существующей финансовой инфраструктуры и рыночных механизмов, а также проанализированы особенности индивидуального принятия решений в рамках поведенческой экономики.

Результаты исследования показывают, что низкие реальные процентные ставки, ограниченность долгосрочных финансовых инструментов, недостаточное развитие рынка капитала, слабый уровень доверия к финансовому сектору и низкая финансовая грамотность существенно ограничивают эффективное направление сбережений в инвестиции. Кроме того, в условиях неопределенности склонность к избеганию риска и предпочтение ликвидных активов приводят к сохранению сбережений в пассивной форме.

Научная новизна исследования заключается в том, что взаимосвязь «сбережения–инвестиции» рассматривается не только в рамках макроэкономического подхода, но и с позиций поведенческой экономики и институционального доверия. Такой подход позволяет глубже объяснить причины недостаточной мобилизации сбережений в экономический оборот и предлагает новое видение применения существующих теорий в национальном контексте.

Практическая значимость исследования выражается в разработке рекомендаций, направленных на развитие рынков капитала, укрепление финансового посредничества, расширение цифровых инвестиционных платформ, развитие альтернативных инвестиционных инструментов и повышение уровня финансовой грамотности населения. В целом, эффективная трансформация сберегательного потенциала населения в инвестиции рассматривается как важное условие обеспечения устойчивого экономического роста, повышения устойчивости финансовой системы и ускорения развития ненефтяного сектора в Азербайджане.

Ключевые слова: *Азербайджан, экономический рост, сберегательный потенциал, рынок капитала, сберегательное поведение, инвестиции*

TRANSFORMING THE SAVINGS POTENTIAL OF THE POPULATION OF AZERBAIJAN INTO INVESTMENTS: CHALLENGES AND STRATEGIC APPROACHES

Bahruz N. Niftiyev

Azerbaijan State Economic University, Master

E-mail: bahruzniftiyev1@gmail.com

ORCID: 0009-0005-4308-785X

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the theoretical and practical aspects of transforming the savings potential of the population of Azerbaijan into investments. The main objective of the study is to identify the economic, institutional, and psychological determinants shaping saving behavior and to systematically explain the barriers to channeling savings into investment flows. For this purpose, the theoretical foundations of the savings–investment relationship are generalized, the existing financial infrastructure and market mechanisms are evaluated, and individual decision-making patterns are analyzed within the framework of behavioral economics.

The findings indicate that low real interest rates, the limited availability of long-term financial instruments, the underdevelopment of capital markets, weak trust in the financial sector, and low levels of financial literacy significantly constrain the effective transformation of savings into investments. In addition, under conditions of uncertainty, risk-averse behavior and a preference for liquid assets lead to the passive holding of savings.

The scientific novelty of the study lies in examining the savings–investment relationship not only from a macroeconomic perspective but also through the lens of behavioral economics and institutional trust. This approach provides a deeper understanding of why savings are not fully mobilized into the economic cycle and offers a new perspective on the application of existing theories in the national context.

The practical significance of the research is reflected in the development of policy recommendations aimed at deepening capital markets, strengthening financial intermediation, expanding digital investment platforms, developing alternative investment instruments, and enhancing financial literacy. Overall, the effective transformation of household savings into investments is considered a key condition for ensuring sustainable economic growth, increasing financial system stability, and accelerating the development of the non-oil sector in Azerbaijan.

Keywords: *Azerbaijan, economic growth, savings potential, capital market, saving behavior, investment*

GİRİŞ

Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının müasir mərhələsində daxili maliyyə resurslarının səfərbər olunması və onların real sektora yönəldilməsi mühüm strateji məsələlərdən biri kimi çıxış edir. Qlobal iqtisadi qeyri-müəyyənliklər, post-pandemiya dövrünün təsirləri və xarici maliyyə axınlarının dəyişkənliyi şəraitində iqtisadi artımın davamlılığının təmin olunması üçün daxili yığım resurslarının investisiyalara effektiv transformasiyası xüsusi aktualıq kəsb edir. Bu baxımdan, əhəlinin yığım davranışının xüsusiyyətlərinin və bu yığımların iqtisadi dövriyyəyə cəlb olunma səviyyəsinin öyrənilməsi mühüm elmi və praktiki əhəmiyyət daşıyır.

Mövcud iqtisadi şəraitdə Azərbaycanda əhali tərəfindən formalaşdırılan yığım resurslarının əhəmiyyətli hissəsi passiv formada saxlanılır və investisiya kanallarına tam şəkildə yönəlmir. Bu isə maliyyə vasitəçiliyinin zəifliyi, kapital bazarının yetərinə inkişaf etməməsi, maliyyə alətlərinin məhdudluğu və institusional etimad problemləri ilə əlaqədar kompleks xarakter daşıyan bir problemin mövcudluğunu göstərir. Eyni zamanda, fərdlərin riskə münasibəti, maliyyə savadlılığı səviyyəsi və davranış xüsusiyyətləri də yığımın investisiyaya çevrilməsinə təsir edən əsas amillər sırasındadır.

Bu tədqiqatın əsas məqsədi Azərbaycan əhəlisinin yığım potensialının investisiyalara transformasiyasına təsir edən iqtisadi, institusional və davranış amillərini təhlil etmək və bu prosesin səmərəliliyinin artırılması üçün strateji yanaşmalar irəli sürməkdir. Tədqiqatın vəzifələri yığım davranışını formalaşdıran əsas determinantların sistemləşdirilməsi, maliyyə vasitəçiliyi və kapital bazarının rolunun qiymətləndirilməsi, yığımın investisiyaya çevrilməsini məhdudlaşdıran əsas baryerlərin müəyyənəndirilməsi və bu istiqamətdə effektiv mexanizmlərin təklif edilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın obyektı Azərbaycan əhəlisinin yığım davranışı və bu yığımların maliyyə sistemi vasitəsilə iqtisadi dövriyyəyə cəlb olunması prosesidir. Tədqiqatın predmeti isə yığım potensialının investisiyalara transformasiyasına təsir edən iqtisadi, institusional və psixoloji amillər arasındakı qarşılıqlı əlaqələrdir.

Tədqiqatın metodoloji əsasını iqtisadi nəzəriyyələr, maliyyə vasitəçiliyi modelləri və davranış iqtisadiyyatı yanaşmaları təşkil edir. Tədqiqatda Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının statistik bülletenlərinin məlumatları əsasında fiziki şəxslərin əmanətlərinin həcmi və strukturu təhlil edilmişdir. Tədqiqatda nəzəri təhlil, müqayisəli yanaşma və analitik ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir. Məqalənin elmi yeniliyi yığım–investisiya əlaqəsinin yalnız makroiqtisadi çərçivədə deyil, həm də davranış və institusional etimad aspektləri ilə inteqrasiya olunmuş şəkildə təhlil edilməsindədir.

Əhəlinin yığım davranışını müəyyən edən amillər və mövcud çağırışlar

Əhəlinin yığım davranışı iqtisadi sistemin sabitliyi və inkişaf dinamikası baxımından mühüm indikatorlardan biri hesab olunur. Yığım səviyyəsi və onun strukturu ölkədə investisiya imkanlarının formalaşmasına, kapitalın toplanmasına və uzunmüddətli iqtisadi artımın təmin olunmasına birbaşa təsir göstərir. Bu baxımdan, yığım davranışının təhlili yalnız fərdi maliyyə qərarlarının öyrənilməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda makroiqtisadi siyasət, maliyyə bazarlarının inkişafı və institusional mühitin effektivliyi ilə sıx bağlıdır. Müasir iqtisadi yanaşmalarda yığım davranışı çoxölçülü fenomen kimi qiymətləndirilir və onun formalaşmasında iqtisadi faktorlarla yanaşı, sosial və psixoloji amillərin də həlledici rolu vurğulanır.

Azərbaycan əhəlisinin yığım davranışını formalaşdıran amillər kompleks xarakter daşıyır və iqtisadi, institusional, psixoloji və sosial determinantların qarşılıqlı təsiri ilə yaranır. Yığım qərarı yalnız gəlirlərin səviyyəsi ilə müəyyən olunmur, həm də risk anlayışı, gələcək gözləntilər, maliyyə bazarına çıxış imkanları, iqtisadi sabitlik və institusional şəffaflıq kimi göstəricilər bu qərarın mahiyyətini dəyişdirir. Yığımın iqtisadi əsasları onun istehlakdan imtina etmə dəyərinə əsaslanarsa da, fərdlər uzunmüddətli istehlak imkanlarını qorumaq, gözlənilməz hadisələrə qarşı ehtiyat yaratmaq və ya gələcək investisiya imkanlarından faydalanmaq üçün yığım qərarı verirlər. Lakin bu müddətdə

davranış iqtisadiyyatı amilləri – xüsusilə riskdən yayınma, qeyri-müəyyənlik qorxusu və maliyyə savadlılığının məhdudluğu – yığının investisiyaya çevrilməsində ciddi baryerlər yaradır (Atakişiyev və b., 2010).

Cədvəl 1: Azərbaycan əhalisinin yığım davranışına təsir edən əsas amillər

Amil qrupu	Təsviri	Yığım davranışına təsiri
İqtisadi amillər	Gəlir səviyyəsi, inflyasiya, faiz dərəcələri	Yığım imkanını və motivasiyanı birbaşa müəyyən edir
İnstitusional amillər	Bank sektoruna etimad, maliyyə infrastrukturu, kapital bazarı	Yığımların hansı kanallara yönəldilməsini formalaşdırır
Psixoloji amillər	Riskdən yayınma, qeyri-müəyyənlik qorxusu, gözləntilər	İnvestisiyaya keçidi zəiflədir və yığının passiv qalmasına səbəb olur
Sosial amillər	Mədəni dəyərlər, istehlak meylləri, sosial norma	Yığım səviyyəsini artırır və ya azaldır
Bazar amilləri	İnvestisiya alətlərinin mövcudluğu, bazarın dərinliyi	Yığının investisiyaya çevrilmə imkanlarını müəyyən edir

Mənbə: Atakişiyev, M.C. et al. (2010); Həsənov, X.X. (2019); Hümbətova, X.D. (2015) əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəl 1-də Azərbaycan əhalisinin yığım davranışına təsir edən əsas determinantlar sistemləşdirilmiş şəkildə təqdim olunur. Göründüyü kimi, yığım davranışı yalnız iqtisadi göstəricilərlə izah olunmur, əksinə müxtəlif amillərin qarşılıqlı təsiri nəticəsində formalaşır. İqtisadi amillər – xüsusilə gəlir səviyyəsi və inflyasiya – yığının obyektiv əsasını təşkil etsə də, bu resursların investisiyaya yönəldilməsi daha çox institusional mühitdən asılıdır. Bank sisteminə və maliyyə institutlarına etimadın aşağı olması yığımların formal maliyyə sistemindən kənarda saxlanmasına səbəb olur. Beləliklə, yığım potensialının investisiyalara effektiv transformasiyası üçün yalnız iqtisadi siyasət kifayət deyil; paralel olaraq institusional etimadın gücləndirilməsi, maliyyə bazarlarının inkişafı və davranış faktorlarının nəzərə alınması zəruridir. Bu işə tədqiqatın əsas nəticələrini sistemli şəkildə təsdiqləyir.

Nəzəri çərçivədə müəyyənləşdirilən amillərin Azərbaycan reallığında necə təzahür etdiyini daha aydın göstərmək üçün fiziki şəxslərin əmanətlərinin strukturuna dair statistik göstəricilərə nəzər yetirmək məqsədəuyğundur. Bu göstəricilər əhalinin yığım davranışının həcmi ilə yanaşı, onun valyuta seçimi və müddət strukturu baxımından xüsusiyyətlərini də qiymətləndirməyə imkan verir.

Cədvəl 2. Fiziki şəxslərin əmanətlərinin strukturunda əsas dəyişikliklər (2019–2025, mln manat)

İl / tarix	Cəmi əmanətlər	Milli valyuta ilə	Xarici valyuta ilə	Qısamüddətli əmanətlər
2019	8637.9	4132.7	4505.2	6550.2
2020	8177.9	4027.1	4150.8	6105.7
2021	9241.5	5452.2	3789.3	6910.3
2022	11743.0	7139.4	4603.6	9155.2
2023	12947.8	8646.1	4301.7	10361.4
12/2024	14661.9	9730.0	4931.9	10573.0
10/2025	15907.1	10943.4	4963.7	10961.4

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Statistik bülleten

Cədvəl 2-nin məlumatları göstərir ki, son illərdə Azərbaycanda fiziki şəxslərin əmanətlərinin ümumi həcmi artım meyli nümayiş etdirmişdir. Belə ki, 2019-cu ildə 8637.9 mln manat olan əmanətlər 2023-cü ildə 12947.8 mln manata, 2025-ci ilin oktyabr ayında isə 15907.1 mln manata yüksəlmişdir. Bu dinamika əhalinin yığım imkanlarının genişləndiyini və bank sistemində toplanan maliyyə resurslarının artdığını göstərir.

Eyni zamanda, əmanətlərin strukturunda mühüm dəyişikliklər müşahidə olunur. 2019-cu ildə xarici valyutada əmanətlər milli valyutada əmanətləri üstələdiyi halda, sonrakı dövrdə milli valyutada əmanətlərin payı artmışdır. 2025-ci ilin oktyabr ayına milli valyutada əmanətlərin həcmi 10943.4 mln manat, xarici valyutada əmanətlərin həcmi isə 4963.7 mln manat təşkil etmişdir. Bu meyl əhalinin manatla yığma marağının gücləndiyini göstərsə də, valyuta strukturu üzrə ikili davranışın tam aradan qalxmadığını da göstərir.

Digər mühüm məqam qısamüddətli əmanətlərin yüksək payıdır. 2019-cu ildə 6550.2 mln manat olan qısamüddətli əmanətlər 2025-ci ilin oktyabr ayında 10961.4 mln manata çatmışdır. Bu isə onu göstərir ki, əhali yığım etsə də, həmin vəsaitlərin əhəmiyyətli hissəsi daha çevik və aşağı riskli formalarda saxlanılır. Belə struktur uzunmüddətli investisiya qərarlarının zəifliyini, riskdən yayınma meyllərini və maliyyə bazarlarına etimadın tam formalaşmadığını göstərən mühüm statistik əlamət kimi qiymətləndirilə bilər.

İqtisadi amillər baxımından gəlirlərin dinamikası və inflyasiya səviyyəsi yığım meylinin əsas determinantı kimi çıxış edir. Yüksək inflyasiya dövrü real gəlirlərin dəyərini azaldaraq fərdlərin uzunmüddətli əmanət saxlamaq motivasiyasını zəiflədir. Eyni zamanda, real faiz dərəcələrinin mənfi olduğu şəraitdə bank əmanətlərinin cazibədarlığı azalır və əhali daha çox likvid formada yığım etməyə üstünlük verir. Bu hal yığımların maliyyə bazarlarına yönəlməsini məhdudlaşdırır və investisiya resurslarının formalaşmasında boşluq yaradır. Azərbaycanın maliyyə sektorunda uzunmüddətli depozit alətlərinin məhdud olması da yığımın investisiyaya çevrilməsi prosesini zəiflədir.

İnstitusional amillər – bank sektoruna etibar, kapital bazarının dərinliyi və maliyyə infrastrukturunun funksionallığı – yığımın investisiyaya transformasiyasını bilavasitə müəyyən edir. Banklara və maliyyə institutlarına etimad səviyyəsinin qeyri-sabit olması və bəzi dövrlərdə yaranan etimad pozuntuları əhalinin rəsmi maliyyə institutlarına yönəlmiş yığımlarını azaldır. Kapital bazarının həcmi və maliyyə alətlərinin yetərli inkişaf etməməsi fərdlərin alternativ investisiya imkanlarından məhdud şəkildə yararlanmasına səbəb olur. Bu vəziyyətin nəticəsi olaraq, yığım böyük ölçüdə passiv formada saxlanılır və iqtisadi artıma töhfə vermir (Həsənov, 2019, s.28).

Psixoloji və davranış amilləri də əhalinin yığım davranışına ciddi təsir göstərir. Fərdlərin riskə münasibəti, gələcəklə bağlı qeyri-müəyyənliklərə qarşı reaksiyası, informasiya əldə etmək imkanları və iqtisadi qərarvermə bacarıqları yığımın həcmi və strukturunu müəyyən edən əsas faktorlardır. Azərbaycan reallığında maliyyə savadlılığının səviyyəsinin qeyri-kafi olması, investisiya alətləri haqqında biliklərin məhdudluğu və uzunmüddətli maliyyə planlaşdırması vərdişlərinin zəif formalaşması yığımın iqtisadi funksiyasını məhdudlaşdırır. Bununla yanaşı, sosial norma və mədəni dəyərlər də müəyyən hallarda istehlak meyllərinin güclü olmasına gətirib çıxarır ki, bu da yığım səviyyəsini aşağı salır (Hümbətova, 2015, s.76).

Bazar amilləri – o cümlədən kapital bazarının yetkinlik səviyyəsi, alternativ investisiya alətlərinin mövcudluğu və maliyyə vasitəçiliyinin funksionallığı – yığımın real sektora yönəldilməsində əsas infrastruktur rolunu oynayır. Azərbaycanın kapital bazarı hələ formalaşma mərhələsində olduğundan, fond birjasına və digər maliyyə alətlərinə çıxış imkanları məhduddur (Sultanlı, 2025, s.84). Bu məhdudiyyətlər nəticəsində əhali daha çox bank depozitlərinə və daşınmaz əmlak kimi alternativ, lakin likvidlik baxımından məhdud alətlərə üstünlük verir. Beləliklə, mövcud maneələr yığımın səmərəli şəkildə investisiyalara yönəldilməsini çətinləşdirir və iqtisadi artım üçün tələb olunan kapital təminatında boşluqlar yaradır.

Beləliklə, Azərbaycan əhalisinin yığım davranışına təsir edən amillərin sistemli şəkildə təhlili göstərir ki, bu proses yalnız bir istiqamətli deyil, çoxşaxəli və qarşılıqlı təsirlər əsasında formalaşır. İqtisadi faktorlar fərdlərin maliyyə imkanlarını müəyyən etdiyi halda, institusional mühit həmin yığımların hansı kanallara yönəldiləcəyini formalaşdırır. Bununla yanaşı, psixoloji və davranış amilləri fərdlərin riskə münasibətini və investisiya qərarlarını müəyyən edən əsas elementlərdən biri kimi çıxış edir. Sosial və bazar faktorları isə bu qərarların praktik realizasiya imkanlarını müəyyən edir. Bu

baxımdan, yığım davranışını müəyyən edən əsas amillərin sistemləşdirilməsi onların qarşılıqlı təsir mexanizmini daha aydın şəkildə anlamağa imkan verir.

Yığım potensialının investisiyalara yönəldilməsi üçün strateji yanaşmalar

İqtisadi nəzəriyyədə yığım və investisiya arasında qarşılıqlı əlaqə iqtisadi artımın əsas şərtlərindən biri kimi qiymətləndirilir. Klassik və neoklassik yanaşmalara görə, yığım səviyyəsinin artması investisiya imkanlarını genişləndirir və nəticə etibarilə kapitalın yığılmasını təmin edərək istehsal potensialının yüksəlməsinə səbəb olur. Bu baxımdan, yığım yalnız fərdi maliyyə davranışının nəticəsi deyil, həm də makroiqtisadi sabitliyin və iqtisadi inkişafın əsas mənbələrindən biri kimi çıxış edir (Atakişiyev və b, 2010).

Cədvəl 3. Müxtəlif ölkələrdə yığımın investisiyalara yönəldilməsi mexanizmləri

Ölkə qrupu	Əsas mexanizm	Xüsusiyyət	Nəticə
ABŞ	Fond bazarı, pensiya fondları	Ev təsərrüfatları aktiv şəkildə investisiya edir	Yüksək investisiya aktivliyi
Avropa ölkələri	Sığorta və investisiya fondları	Uzunmüddətli maliyyə alətləri geniş yayılıb	Sabit kapital axını
Türkiyə və Polşa	Dövlət təşviqləri, vergi güzəştləri	Dövlət müdaxiləsi yüksəkdir	Yığımın bazara cəlbi artır
Azərbaycan (mövcud vəziyyət)	Bank depozitləri üstünlük təşkil edir	Alternativ alətlər məhduddur	Yığımın investisiyaya çevrilməsi zəifdir

Mənbə: World Bank (2023), OECD (2022), müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, əhəlinin yığım resurslarının investisiyalara yönəldilməsi maliyyə bazarlarının inkişaf səviyyəsi və institusional mühitin keyfiyyəti ilə sıx bağlıdır. Məsələn, ABŞ-da ev təsərrüfatlarının maliyyə aktivlərinin böyük hissəsi fond bazarları və pensiya fondları vasitəsilə investisiyalara yönəldilir. Avropa ölkələrində isə kollektiv investisiya mexanizmləri və sığorta-pensiya sistemləri yığımın uzunmüddətli kapitala çevrilməsində əsas rol oynayır. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə dövlət təşviqləri və vergi güzəştləri vasitəsilə bu proses stimullaşdırılır.

Bu baxımdan, beynəlxalq təcrübə göstərir ki, yığım potensialının effektiv transformasiyası üçün kapital bazarlarının inkişafı, maliyyə vasitəçiliyinin genişləndirilməsi və maliyyə savadlılığının artırılması əsas şərtlər kimi çıxış edir (World Bank, 2023; OECD, 2022).

Müasir iqtisadi yanaşmalarda isə yığım–investisiya əlaqəsi daha geniş kontekstdə izah olunur və bu prosesin effektivliyi maliyyə bazarlarının inkişaf səviyyəsindən, maliyyə vasitəçiliyinin keyfiyyətindən və institusional mühitin etibarlılığından asılı hesab edilir. İnkişaf etmiş maliyyə sistemlərində yığımlar müxtəlif maliyyə alətləri vasitəsilə investisiyalara çevrilərək iqtisadi dövriyyəyə daxil olur. Lakin maliyyə infrastrukturunun yetərinə inkişaf etmədiyi iqtisadiyyatlarda yığım resursları passiv formada saxlanılır və real sektora yönəlməsi məhdudlaşır (Hümbətova, 2015). Bununla yanaşı, son dövrlərdə aparılan tədqiqatlar göstərir ki, yığımın investisiyalara çevrilməsi prosesi yalnız iqtisadi və institusional amillərlə deyil, eyni zamanda davranış iqtisadiyyatı faktorları ilə də şərtlənir. Fərdlərin riskə münasibəti, maliyyə savadlılığı səviyyəsi, gələcək gözləntiləri və qərarvermə modelləri investisiya aktivliyinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Bu baxımdan, yığım potensialının səmərəli şəkildə investisiyalara yönəldilməsi üçün həm maliyyə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, həm də davranış yönümlü yanaşmaların tətbiqi zəruri hesab olunur.

Azərbaycan əhalisinin yığım potensialının iqtisadiyyatın real sektoruna yönəldilməsi üçün strateji yanaşmaların formalaşdırılması ölkənin uzunmüddətli inkişaf hədəflərinin reallaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu istiqamətdə ilk növbədə kapital bazarlarının dərinləşdirilməsi, maliyyə vasitəçiliyi infrastrukturunun genişləndirilməsi və əhəlinin investisiya davranışına təsir göstərən faktorların optimallaşdırılması tələb olunur. Azərbaycan iqtisadiyyatının diversifikasiyası strategiyası yığım resurslarının daha səmərəli kanallarla dövriyyəyə daxil olmasını,

fond bazarlarında aktivliyin artmasını və yeni maliyyə məhsullarının inkişafını zəruri edir (Cəfərov, 2015, s.39).

Kapital bazarının inkişafı yığımların investisiyalara yönəldilməsində əsas mexanizmlərdən biri kimi çıxış edir. Kapital bazarında yeni maliyyə alətlərinin – korporativ istiqrazlar, investisiya fondları, yaşıl istiqrazlar, ipoteka qiymətli kağızları və startap investisiya alətləri – genişləndirilməsi yığının müxtəlif risk səviyyələrinə uyğunlaşdırılmış formada iqtisadiyyata cəlb edilməsini təmin edə bilər. Eyni zamanda, fond bazarının tənzimləyici infrastrukturunun gücləndirilməsi, şəffaflıq standartlarının artırılması və korporativ idarəetmənin təkmilləşdirilməsi fərdlərin investisiya qərarlarına müsbət təsir göstərir.

Maliyyə vasitəçiliyinin gücləndirilməsi yığının investisiyalara transformasiyası üçün digər strateji istiqamətdir. Bank sektorunda uzunmüddətli depozit məhsullarının inkişaf etdirilməsi, sığorta və pensiya fondlarının investisiya portfellərinin genişləndirilməsi və kredit resurslarının real sektora daha effektiv yönəldilməsi bu prosesdə mühüm rol oynayır. Xüsusilə könüllü pensiya fondlarının inkişafı əhalinin uzunmüddətli yığım davranışını gücləndirməklə investisiya resurslarının həcmi artırır. Mikroinvestisiya platformaları, rəqəmsal investisiya tətbiqləri və kütləvi investisiya (crowdfunding) mexanizmləri geniş ictimaiyin investisiya proseslərinə çıxışını təmin etməklə yığının çevik formada iqtisadiyyata daxil olmasına şərait yaradır (Məmmədov, 2017).

Dövlət siyasətinin rolu bu sahədə xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Yığının investisiyaya çevrilməsi üçün dövlət tərəfindən vergi güzəştləri, investisiya stimulları və uzunmüddətli maliyyə alətlərinə dəstək mexanizmlərinin tətbiqi əhali davranışına müsbət təsir göstərir. İnvestisiya yönümlü iqtisadi siyasət çərçivəsində dövlət–özəl sektor tərəfdaşlığı layihələrinin genişləndirilməsi yığım resurslarının daha geniş miqyasda real sektora yönəldilməsinə imkan verir. Bununla yanaşı, makroiqtisadi sabitliyin qorunması, inflyasiya səviyyəsinin idarə edilməsi və real faiz dərəcələrinin optimallaşdırılması yığım qərarlarını stimullaşdıran əsas elementlərdir.

Maliyyə savadlılığının artırılması və psixoloji baryerlərin azaldılması da strateji yanaşmaların vacib komponentidir. Əhalinin investisiya haqqında məlumatlılığının artırılması, risklərin düzgün qiymətləndirilməsi bacarığının formalaşdırılması və uzunmüddətli maliyyə planlaşdırması üzrə təlimlərin genişləndirilməsi yığının investisiya mühitinə daxil olmasını stimullaşdırır. Davranış iqtisadiyyatı baxımından insanların itki qorxusunu azaltmaq və gələcək yönümlü qərarvermə mexanizmlərini gücləndirmək üçün maarifləndirici proqramların genişləndirilməsi mühüm rol oynayır (Swleymanov, 2015). Yığım davranışına dair mövcud problemlərin və struktur məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması məqsədilə bir-biri ilə əlaqəli strateji tədbirlər kompleksinin tətbiqi tələb olunur.

Cədvəl 4. Yığım potensialının investisiyalara yönəldilməsi üzrə strateji yanaşmalar

Strateji istiqamət	Təsviri	Həll etdiyi əsas problem	Gözlənilən təsir
Kapital bazarının inkişafı	Yeni maliyyə alətlərinin yaradılması və bazarın dərinləşdirilməsi	Uzunmüddətli investisiya alətlərinin məhdudluğu	Yığımların investisiyalara yönəldilməsi artır
Maliyyə vasitəçiliyinin gücləndirilməsi	Bank, sığorta və pensiya sistemlərinin inkişafı	Yığımların passiv formada saxlanması	Resursların real sektora ötürülməsi sürətlənir
Rəqəmsal investisiya platformaları	Mikroinvestisiya və fintech həllərinin tətbiqi	Kiçik investorlar üçün çıxış baryerləri	Geniş əhali kütləsinin investisiyaya çıxışı artır
Dövlət dəstəyi və siyasət	Vergi güzəştləri və stimullaşdırıcı mexanizmlər	İnvestisiya motivasiyasının zəifliyi	İnvestisiya aktivliyi yüksəlir
Maliyyə savadlılığının artırılması	Maarifləndirmə və təlim proqramları	Riskdən yayınma və məlumatsız qərarlar	Davranış baryerləri azalır

Makroiqtisadi sabitlik	İnflyasiya və faiz siyasətinin optimallaşdırılması	Real gəlirin və yığım motivasiyasının zəifləməsi	Uzunmüddətli yığım motivasiyası güclənir
------------------------	--	--	--

Mənbə: Cəfərov (2015); Məmmədov (2017); Süleymanov (2015) əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəl 4-də ümumiləşdirilən strateji yanaşmalar göstərir ki, Azərbaycanda yığım potensialının investisiyalara transformasiyası tək bir alətlə deyil, bir neçə paralel mexanizmin əlaqələndirilmiş tətbiqi ilə mümkündür. Əvvəlki statistik təhlildə müəyyən olunduğu kimi, qısamüddətli əmanətlərin üstünlüyü, maliyyə bazarlarına məhdud çıxış və investisiya alətləri haqqında məlumat çatışmazlığı əhalinin yığım davranışını daha çox passiv maliyyə formasında saxlayır. Buna görə də kapital bazarının dərinləşdirilməsi, maliyyə vasitəçiliyinin genişləndirilməsi və maliyyə savadlılığının artırılması bir-birini tamamlayan istiqamətlər kimi çıxış edir.

Kapital bazarının inkişafı yığımların diversifikasiya olunmuş maliyyə alətləri vasitəsilə investisiyalara yönəldilməsində əsas struktur mexanizmi kimi çıxış edir. Bu proses bazarın dərinliyinin artırılması, likvidliyin təmin olunması və risklərin bölüşdürülməsi imkanlarının genişləndirilməsi ilə xarakterizə olunur. Eyni zamanda, maliyyə vasitəçiliyinin gücləndirilməsi – bank, sığorta və pensiya institutlarının inkişafı vasitəsilə – yığım resurslarının real sektora ötürülməsini sürətləndirən fundamental kanal rolunu oynayır.

Rəqəmsal maliyyə texnologiyalarının və investisiya platformalarının inkişafı isə inklüziv maliyyə mühitinin formalaşmasına xidmət edərək geniş əhali kütləsinin investisiya proseslərinə integrasiyasını təmin edir. Dövlət siyasəti çərçivəsində tətbiq olunan vergi güzəştləri, stimullaşdırıcı mexanizmlər və tənzimləyici tədbirlər investisiya aktivliyinin artırılmasında mühüm katalizator funksiyasını yerinə yetirir. Bununla yanaşı, maliyyə savadlılığının yüksəldilməsi fərdlərin rəşional maliyyə qərarları qəbul etməsinə, risklərin adekvat qiymətləndirilməsinə və davranış baryerlərinin azaldılmasına imkan yaradır.

Makroiqtisadi sabitlik isə bütün bu strategiyaların effektivliyini təmin edən baza şərt kimi çıxış edir. İnflyasiya səviyyəsinin idarə olunması və real faiz dərəcələrinin optimallaşdırılması yığım motivasiyasını gücləndirərək uzunmüddətli investisiya meyllərinin formalaşmasına şərait yaradır. Ümumilikdə, cədvəldə təqdim olunan yanaşmalar göstərir ki, yığım potensialının investisiyalara çevrilməsi çoxölçülü və qarşılıqlı əlaqəli siyasət alətlərinin sinerjisini tələb edən kompleks bir prosesdir.

Ümumilikdə, Azərbaycan iqtisadiyyatında yığım potensialının investisiyalara yönəldilməsi üçün sistemli və çoxşaxəli strategiyanın tətbiqi tələb olunur. Bu strategiya həm maliyyə infrastrukturunun təkmilləşdirilməsini, həm institusional mühitin gücləndirilməsini, həm də əhali davranışının dəyişdirilməsini hədəfləməlidir. Belə yanaşma nəticəsində yığım resurslarının iqtisadi artım, innovasiya və real sektorun inkişafı üçün səmərəli kapital mənbəyinə çevrilməsi mümkündür.

NƏTİCƏ

Aparılmış araşdırma göstərir ki, Azərbaycan əhalisinin yığım potensialının investisiyalara çevrilməsi prosesi çoxşaxəli iqtisadi, institusional və davranış amillərinin təsiri altında formalaşır. Tədqiqat çərçivəsində müəyyən edilmişdir ki, yığım davranışı yalnız gəlir səviyyəsi və inflyasiya kimi iqtisadi göstəricilərlə izah olunmur; eyni zamanda bank sektoruna etimad, maliyyə bazarlarına çıxış imkanları, maliyyə savadlılığı və riskdən yayınma meylləri də bu prosesə ciddi təsir göstərir.

Statistik təhlilin nəticələri göstərmişdir ki, son illərdə Azərbaycanda fiziki şəxslərin əmanətlərinin ümumi həcmi artmışdır. Belə ki, 2019-cu ildə 8637.9 mln manat olan əmanətlər 2025-ci ilin oktyabr ayında 15907.1 mln manata yüksəlmişdir. Bu dinamika ölkədə yığım resurslarının formalaşdığını və əhalinin maliyyə imkanlarının genişləndiyini göstərir. Bununla yanaşı, əmanətlərin strukturunda qısamüddətli depozitlərin yüksək payı və vəsaitlərin əsasən bank sistemində passiv formada

saxlanması müəyyən edilmişdir. Bu hal yığım resurslarının uzunmüddətli investisiya alətlərinə və real sektora tam şəkildə yönəlmədiyini göstərir.

Araşdırma nəticəsində həmçinin müəyyən olunmuşdur ki, milli valyutada əmanətlərin payı son illərdə artsa da, xarici valyutada yığım meyli tam aradan qalxmır. Bu isə əhalinin maliyyə davranışında ehtiyatlılıq və riskdən yayınma meyllərinin davam etdiyini göstərir. Eyni zamanda, qısamüddətli əmanətlərin üstünlüyü uzunmüddətli investisiya qərarlarının zəif formalaşdığını, kapital bazarının kifayət qədər dərin olmadığını və alternativ investisiya alətlərinə çıxışın məhdud qaldığını təsdiqləyir. Beynəlxalq təcrübənin təhlili də göstərir ki, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə əhalinin yığım resurslarının investisiyalara çevrilməsi əsasən kapital bazarlarının inkişafı, kollektiv investisiya mexanizmləri, pensiya və sığorta sistemləri, eləcə də dövlətin stimullaşdırıcı siyasəti vasitəsilə təmin olunur. Bu baxımdan, Azərbaycan üçün də yığım potensialının daha səmərəli şəkildə iqtisadi dövriyyəyə cəlb olunması məqsədilə kapital bazarlarının dərinləşdirilməsi, uzunmüddətli maliyyə alətlərinin genişləndirilməsi, maliyyə vasitəçiliyinin gücləndirilməsi və rəqəmsal investisiya platformalarının inkişaf etdirilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Tədqiqatın yekun nəticəsi ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda əhalinin yığım potensialı mövcuddur, lakin bu potensialın investisiyalara transformasiyası hələ tam səmərəli xarakter daşmır. Bu vəziyyətin əsas səbəbləri kimi yığımların qısamüddətli və passiv formalarda saxlanması, maliyyə bazarlarının məhdud inkişafı, institusional etimad problemləri və davranış baryerləri çıxış edir. Buna görə də yığım–investisiya əlaqəsinin gücləndirilməsi yalnız makroiqtisadi sabitliyin qorunması ilə deyil, həm də institusional mühitin təkmilləşdirilməsi, investisiya alətlərinin əlçatanlığının artırılması və əhalinin maliyyə savadlılığının yüksəldilməsi ilə mümkün ola bilər.

Məqalənin elmi nəticəsi ondan ibarətdir ki, yığım potensialının investisiyalara çevrilməsi problemi Azərbaycan nümunəsində yalnız makroiqtisadi deyil, həm də institusional və davranış iqtisadiyyatı prizmasından təhlil edilmişdir. Bu yanaşma problemin daha dərin izahına imkan verməklə yanaşı, gələcək tədqiqatlar üçün də nəzəri və tətbiqi baza formalaşdırır.

Tədqiqat zamanı aparılan nəzəri və praktik təhlillər nəticəsində aşağıdakı strateji istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir:

- kapital bazarlarında yeni investisiya alətlərinin yaradılması və mövcud alətlərin əlçatanlığının artırılması;
- bank sektorunda uzunmüddətli depozit məhsullarının genişləndirilməsi və maliyyə vasitəçiliyinin gücləndirilməsi;
- dövlət–özəl sektor tərəfdaşlığı mexanizmlərinin genişləndirilməsi və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması;
- rəqəmsal maliyyə platformalarının inkişafı və mikroinvestisiya imkanlarının artırılması;
- əhalinin maliyyə savadlılığının yüksəldilməsi və davranış baryerlərinin sistemli şəkildə azaldılması;
- makroiqtisadi sabitliyin qorunması, inflyasiya səviyyəsinin idarə olunması və real faiz dərəcələrinin optimallaşdırılması.

Yekun olaraq qeyd etmək olar ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının dayanıqlı və uzunmüddətli inkişafı üçün əhalinin yığım potensialının investisiya proseslərinə daha effektiv şəkildə inteqrasiyası zəruridir. Bu proses yalnız iqtisadi siyasət alətlərinin tətbiqi ilə deyil, həm də institusional mühitin təkmilləşdirilməsi və fərdi davranış modellərinin transformasiyası ilə müşayiət olunmalıdır. Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, yığım–investisiya transformasiyası iqtisadi, psixoloji və institusional komponentlərin inteqrasiyası çərçivəsində təhlil edilmiş və bu yanaşma gələcək tədqiqatlar üçün yeni metodoloji istiqamətlər müəyyənləşdirmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Atakişiyev, M. C., Abbasov, H. M., & Abbasova, N. H. (2010). *Mikro və makroiqtisadiyyat*. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Nəşriyyatı. Dərslik, Bakı, 508 s.
2. Cəfərov C.Ş. (2015). Azərbaycan maliyyə bazarının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. Magistr dissertasiyası, Bakı, 83 s.
3. *Global Financial Development Report (2022), Financial Inclusion, Digitalization and Stability*. Washington, DC: World Bank. <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr>
4. Həsənov X.X. (2019). Azərbaycan maliyyə sektorunun vəziyyəti və maliyyə sabitliyinin təmin olunması yolları. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. Magistr dissertasiyası, Bakı, 78 s.
5. Hümətov X.D. (2015). Milli iqtisadiyyatın maliyyə sabitliyinin təmin olunmasının prinsipləri. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. Magistr dissertasiyası, Bakı, 114 s.
6. Məmmədov İ.E. (2017). Maliyyə sabitliyi siyasəti: Beynəlxalq təcrübə və Azərbaycan modeli. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. Magistr dissertasiyası, Bakı, 93 s.
7. OECD (2022). *Financial Markets and Household Savings*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/finance/financial-markets/>
8. Süleymanov, E.L. (2015). İqtisadi artımın makroiqtisadi sabitliklə əlaqəsi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası İqtisadiyyat İnstitutu Elmi Əsərləri, 3(1), səh. 45–56.
9. Sultanlı Ə. (2025), Makroiqtisadi siyasətin formalaşması mənbələri və formaları. Elmi Tədqiqatəynəlxalq Elmi Jurnal. Cild: 5 Sayı: 5, səh. 83-88.